

הכרת ה' בטבע

שיחת הרה"ג זלמן ברוך מלמד לפרשת בא

הכרת ד' בנס ובטבע • מתי מותר ליהנות מניסים • מדרגת רבי שמעון בר יוחאי כשיצא מהמערה • הדרך לכילוי הרשע • 'מכת בכורות' – המאבק על הבכורה • יציאת מצרים תמידית • התחדשות בעניינים הרוחניים • הופעת הקדושה בטבע • עבודת ה' בגשמיות

הכרת ה' בטבע והכרת ה' על ידי ניסים

קראנו השבת את פרשת בא, פרשת יציאת מצרים. נאמר בפרשה:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר ה' כְּחֶצֶת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם (שמות יא, ד).

אומר "קדושת לוי":

'כה אמר ה'". חכמינו ז"ל אמרו שכל הנביאים נתנבאו ב'כה' ומשה רבנו התנבא ב'זה'. בפרשת שמות וכן אצלנו ועד מתן תורה, משה רבנו עדיין נתנבא ב'כה'. אבל ממתן תורה משה רבנו עלה במדרגה חדשה של נבואה והיה מתנבא ב'זה'. 'זה' פירושו של דבר שמצביע באצבע כביכול, רואה באספקלריא מאירה.

יש ראייה באספקלריא שאינה מאירה שבה כל הנביאים נתנבאו, ויש ראייה באספקלריא מאירה שזוהי נבואת משה בלבד.

מה ההבדל?

רבי לוי יצחק מברדיטשוב, מקדים ביאור לדברים בהגדה של פסח, שעל פיו יבואר ההבדל. בהגדה של פסח, החכם שואל: "מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלקנו אתכם". שואל רבי לוי יצחק מברדיטשוב: הרי החכם יודע את העדות והחוקים והמשפטים שהקב"ה ציווה, הרי הוא במדרגה של חכם שיודע את התורה, והיה צריך לשאול לא 'מה העדות והחוקים' אלא מה הטעם של העדות והחוקים והמשפטים. ועונה, שיש שתי בחינות בהכרת ה'. יש אפשרות להכיר את ה' מתוך הניסים והנפלאות שהקב"ה עשה אתנו ביציאת מצרים, מתן תורה, במדבר וכדומה, ממצבים שמעל הטבע שמראים שהקב"ה שולט על הטבע, אולם ביום יום בטבע לא רואים את ריבונו של עולם.

אבל יש מדרגה יותר גבוהה, שהאדם רואה את הקב"ה בטבע בכל המציאות. מתוך הבריאה רואה שיש בורא, חי כל הזמן את התודעה של ריבונו של עולם, ולא צריך להישען על הניסים והנפלאות. גם כשהאדם הזה רואה ניסים ונפלאות הוא לא מתפעל מהם, הוא מתפעל מהטבע, כי את כל הטבע הקב"ה עושה, ואין מעלה מיוחדת לניסים יותר ממה שרואים בטבע כל הזמן. יש צד שהקביעות של הגדולה האלוקית שמופיעה בכל המציאות, יותר בולטת מאשר הניסים והנפלאות שקורים מפעם לפעם. לכן שואל החכם למה צריך להזכיר מצה, מרור וקרבת פסח, שהם העדות החוקים והמשפטים "אשר ציווה ה' אלוקינו אתכם", כדי לזכור את הניסים והנפלאות שנעשו לאבותינו במצרים, למה צריך לעשות סימנים מיוחדים לניסים ולנפלאות, הרי את הכול הקב"ה עושה?

והתשובה בהגדה של פסח: "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". אמנם החכם יודע באמת לראות בתוך המציאות את יד ה', אך זה לא הסדר של רוב בני אדם ולא של כל הדורות, ורק על ידי ניסים ונפלאות כולם רואים את יד ה' הגדולה. על כן "אין מפטירין אחר הפסח", אסור לאכול דברים אחרים אכילת קרבן פסח או אחרי אכילת מצה של האפיקומן שאנחנו אוכלים במקום קרבן פסח, כדי לזכור שחוץ מחריגים היוצאים מן הכלל שרואים דרך הטבע את ריבונו של עולם, רוב בני אדם צריכים את הניסים והנפלאות כדי שיעידו להם על הקב"ה שברא את העולם, ובוחר בנו מכל העמים והוציאנו מארץ מצרים.

כך מסביר ר' לוי יצחק שמשו רבנו התנבא ב'זה'. זו מדרגה חדשה שחכמים כמו משה רבנו, רואים כל הזמן את ריבונו של עולם באופן נוכח במציאות, אבל לא כל בני אדם כך. כל הנביאים נתנבאו ב'כה', ורק משה רבנו נתנבא ב'זה'.

כשהטבע והנס שקולים אצל האדם – מותר ליהנות מניסים

על הרעיון הזה מוסיף עוד רבי לוי יצחק מברדיטשוב (קדושת לוי, פרשת בא, עמ' לט):

ובזה יובן דברי רבותינו (ברכות ט:): על הפסוק "דבר נא באזני העם". אמר הקב"ה למשה: בבקשה ממך, לך נא אמור לישראל "וישאלו איש מאת רעהו, ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב ושמלות" וכו'. אמור נא לשון בקשה, שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם.

הקב"ה הבטיח לאברהם אבינו, שאחרי העבדות יצאו ברכוש גדול, אז ה' מבקש ממשה שידבר נא באזני העם שיקחו רכוש גדול כדי שלא יתלונן אברהם אבינו שדבר ה' לא התקיים. נשאלת השאלה: וכי הקב"ה לא צריך לקיים את הבטחתו בלי שאברהם אבינו יטען שההבטחה הזאת לא קוימה לו. עונה ה'קדושת לוי' שהגמרא במסכת תענית (כד:): אומרת שאסור ליהנות מניסים. והרי כל מה שקרה במצרים ועל הים אלו ניסים, וגם מה ששאלו כלי כסף וכלי זהב ושמלות איש מרעהו גם לא היה כסדר הטבע, ורק מפני הפחד וההערצה המצרים הגיעו למצב כזה שפתאום היו מוכרחים לתת, והרי אסור ליהנות מניסים?

משיב ר' לוי יצחק שאסור ליהנות מניסים, למי שרואה בניסים משהו חריג, למי שרק דרך ניסים רואה את ההופעה האלוקית. אולם למי שרואה בכל הטבע את ריבונו של עולם ואין נפקא מינה אצלו בין נס לטבע, מותר ליהנות מניסים כי בעיניו זה לא נס אלא חלק מסדרי הטבע, פעם הקב"ה עושה כך ופעם עושה כך.

לכן לאברהם אבינו שחי את האמונה וראה את הקב"ה בתוך כל המציאות שמעל הטבע והטבע זה אותו הדבר. וכיוון שכל המהלך של היציאה ברכוש גדול, היה תוצאה של הבטחה שהקב"ה הבטיח לאברהם, אף על פי שישראל הם לא ברי הכי, ואצל אברהם ניסים וטבע זה אותו דבר, לכן הקב"ה אמר שאפשר ליהנות מכל הרכוש הגדול אף על פי שזה בדרך ניסים ונפלאות, ומצד הסדר הרגיל אסור ליהנות מניסים.

מדרגת רבי שמעון בר יוחאי כשיצא מהמערה

הגמרא בירושלמי (שביעית פרק ט) מספרת, שלאחר שלוש עשרה שנה שרבי שמעון בר יוחאי היה חבוי במערה, יצא לפתח המערה. ראה שם צייד שפרס את מצודתו כדי לצוד

ציפורים. כששמע בת קול שאומרת 'דימוס' ניצלה הציפור. רבי שמעון בן יוחאי הבין מכך שהכול בהשגחה אלוקית, ואם כך הוא יכול לצאת מהמערה. הדברים תמוהים מאוד. וכי עד עכשיו רבי שמעון בר יוחאי לא ידע שהכול בהשגחה אלוקית, רק כשראה שמשמים מכריזים אם הציפור ניצלת או לא?! הרי רבי שמעון בר יוחאי חי את האמונה והידיעה שהכול מאת ה' ולא יתפשו ולא יהרגו אותו אם זה לא מאת ה', ואם זה יבוא מאת ה' אז אי אפשר להינצל!

התשובה היא שגם לפני כן ידע רבי שמעון בר יוחאי שהכול מאת ה', אבל אדם צריך להיזהר ולא לסמוך על ניסים ולכן ברח והתחבא במערה. ואחרי שראה בפועל שיש השגחה בתוך הטבע, שמכריזים זאת ניצודת וזאת לא, עלה למדרגה רוחנית כזאת שרואה את ריבונו של עולם בטבע. הגיע למדרגה שהניסים נעשו לו טבע ואז הוא יכול לצאת החוצה ולסמוך על ניסים. אלו מדרגות בהכרת אמונה. יש הכרת אמונה מתוך הניסים והנפלאות ויש הכרה יותר עמוקה, שרואים את ריבונו של עולם בכל המציאות ובכל מעשה ה'.

הדרך לכילוי הרשע

על הפסוק: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר ה' כְּחֻצַּת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם, וּמֵת כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" (שמות יא, ד-ה), שואל אור החיים: הקב"ה יוצא לתוך מצרים והורג את בכורי מצרים. היה צריך להיות כתוב לשון 'והרגתי כל בכור', למה כתוב 'ומת כל בכור', כאילו מת מעצמו.

משיב אור החיים, שהקב"ה פועל בעולם רק טוב, ופעולות הרע עושים המשרתים. חז"ל אומרים כמה פעמים את הביטוי: "היב ביה עיניה וקטליה" - נתן עיניו ועשאו גל של עצמות. בפשט, הכוונה שהחכם נתן עיניו ברשע שעשה פעולה של רשעות, ומההקפדה שלו, עשאו גל של עצמות. אך להרוג אנשים זו לא הנהגה של צדיקים. צריכים להיות טובי עין. רבי שמעון בר יוחאי בעצמו אמר שמי שרע עין - מזיק בעינו. אלא שכל דבר שנמצא בעולם, הניצוץ הטוב שבו מקיים אותו. גם הדברים הרעים והכי נמוכים ומקולקלים בעולם, לא היו קיימים אם לא היה בהם משהו טוב, אלוקי, שמקיים אותם. 'היב ביה עיניה', פירושו נתן את עינו, ראה את הנקודה הטובה והוציא אותה כמו מגנט, ואז ממילא נעשה גל של עצמות.

כך ריבונו של עולם יוצא בתוך מצרים וכמו מגנט של קדושה, כל הנקודות הטובות שעדיין נשארו במצרים שמקיימות את הבכורים נמשכות ויוצאות, וממילא מת מעצמו כל בכור בארץ מצרים. צריך תמיד לזכור, שאין דבר בעולם שאין בו איזו נקודה טובה, ושהקב"ה לא עושה דברים שליליים, אלא הנקודות הטובות החיוביות בבכורים יצאו ועלו, והבכורות מתו. לכן הלשון: 'ומת כל בכור בארץ מצרים'.

'מכת בכורות' – המאבק על הבכורה

המאבק של המצרים בישראל היה על הבכורה. לכן הקב"ה מודיע כבר בהתחלה: 'בני בכורי ישראל' - עם ישראל הוא הבכור. מצרים היו עובדים את הטלה, שזה המזל הראשון של החודש הראשון. הם היו כולם תחת השקפת העולם שהם בכורים, וגם מלך מצרים היה בכור כדי לבטא את העניין הזה. הם שעבדו את ישראל שעבוד קשה, והנמיכו אותם. חינכו אותם שהם עבדים נרצעים לעומת המצרים שהם הבכורים. דיכאו אותם כל כך קשה, עד שכבר לא היה להם כוח, והיה לעם ישראל כביכול טבע של עבדים

יציאת מצרים היה הנס היותר גדול שיכול להיות. בבת אחת ממצב של שפל שלא יכול להיות נמוך ממנו, למצב של להיות עם קדוש. עם ה', שמקבל תורה ונעשה עם עליון "לתתך עליון על כל העמים", עם סגולה, עם שדבק בקב"ה והטבע הזה נעשה להם טבע מוחלט לתמיד, ולא רק לאותה שעה.

לכן מתו כל הבכורות במצרים, גם הבכור של השפחה, והבכורים של הבהמות, לבטא שנקודת הבכורה בטלה מכל האחרים, והיא קיימת רק בישראל. 'בני בכורי ישראל'. זו הנקודה הסגולתית המיוחדת.

יציאת מצרים תמידית

דרשו חז"ל:

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שנאמר:
"והגדת לבנך ביום ההוא בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים".

מדוע ה' ציווה שכל אדם בכל דור צריך להרגיש כאילו הוא יצא ממצרים?

אומר המהר"ל בגבורות ה', שצריך לשים לב שבהגדה של פסח אנחנו אומרים: "לפיכך אנחנו חייבים להודות... על שגאלנו, וגאל את אבותינו". יש שתי בחינות, אישית וכללית.

הקב"ה הוציא אותנו ואת אבותינו ביחד. כל המציאות של האומה הישראלית יוצאת עכשיו ממצב של עבדות מצרים למקום חדש עליון, וגם כל אחד ואחד בכל דור ודור צריך לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים.

יציאת מצרים לא הסתיימה אלא נמשכת כל הזמן. יציאת מצרים היא קריאת כיוון של יציאה מעבדות לחרות. אפשר לצאת מעבדות לחרות גשמית, ואפשר לצאת מעבדות לחרות רוחנית, ואפשר לצאת לחרות רוחנית עוד יותר גבוהה. אדם יכול להיות במציאות עבד ובנפש שלו בן חורין, ולהפך, במציאות בן חורין ובנפש שלו הוא עבד, מושפע מהסביבה, ללא עצמאות, מחקה אחרים. זו הנפש שלו.

עם ישראל נמצא בתהליך מתמיד של יציאה ממצרים, וכל אחד ואחד גם כן נמצא בתהליך כזה. כל אדם צריך לומר לעצמו: גם אני יצאתי ממצרים ונהיית בן חורין, ומלבד החרות צריך לזכור שנהיינו שייכים לה', יצאנו מכל השעבודים החיצוניים בעולם, והגענו אל ריבונו של עולם, אנחנו שייכים עכשיו אל הגודל והחירות האלוקית, "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה".

התחדשות מתמדת בעניינים הרוחניים

חז"ל אמרו לנו גם "בכל יום יהיו בעיניך כחדשים". גאולת מצרים צריכה להתחדש בכל דור ובכל יום, וגם תלמוד תורה צריך להתחדש בכל דור ובכל יום. בכל יום ויום צריך אדם להגיד לעצמו היום קיבלתי את התורה, היום מופיעה לפני תורה חדשה. בפרשה שלנו, מופיע גם שאדם צריך להגיד לעצמו בכל דור ודור, שעכשיו הקב"ה נותן לנו את ארץ ישראל: "והיה כי יביאך אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לאבותיך ונתנה לך". אומר רש"י בשם המדרש:

'ונתנה לך' - תהיה בעיניך כאילו נתנה לך בו ביום ואל תהי בעיניך כירושת אבות. 'ונתנה לך' - לכל אחד ואחד.

בכל יום ויום אנחנו מקבלים מחדש את ארץ ישראל. אלו שלושה דברים: ארץ ישראל, תורת ישראל ועם ישראל. "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", זאת אומרת הוא נבחר על ידי הקב"ה להיות חלק מעם ישראל, כך גם תלמוד תורה וארץ ישראל. הגדולה של שלושת הדברים הללו היא שהם על טבעיים. התורה עליונה, היא לא שייכת לסדר הזמנים לכן בכל זמן וזמן היא מופיעה מחדש, היא מעל

הזמן ולכן היא כל הזמן ניתנת. אומר לנו המהר"ל שגם ארץ ישראל כזאת. יש בה מדרגה מיוחדת של קדושה עליונה, היא שונה מכל הארצות. בארץ ישראל יש קדושה על טבעית, וכל הזמן ההופעה הזאת מתקיימת בה. אדם צריך כל הזמן להרגיש שהוא משתייך היום מחדש לארץ ישראל. ארץ ישראל עכשיו ניתנת לו. גם הסגולה הישראלית היא טבע עליון. שלושת הדברים הללו, הם שלשה עניינים עליונים, אלוקיים, שמשלימים זה את זה. הם לא מתיישנים ותמיד אנחנו מתחדשים בהם.

הופעת הקדושה בטבע

אני רוצה להזכיר כאן קצת מדברי הזוהר. נאמר בזוהר שהמצה היא סמל החרות מצד אחד, אבל מצד שני בתורה כתוב: 'לחם עוני', כי זה לחם של עבדים, אין להם זמן להכין אוכל טעים, יפה ומשובח, אז אוכלים מצות. זה היה הלחם של עם ישראל במצרים. זה לחם שגם מבטא את העוני הרוחני והנפשי שלהם, כי לא היו נימולים. הזוהר גם אומר שבתורה נזכרת לפעמים המילה 'מצות' בכתוב חסר - 'מצת', כי בשעת היציאה היו במצב פגום. כשיצאו ממצרים אז נפרעו ונזדככו. אמר הקב"ה: בתחילה אכלתם מצות, שנקראות 'לחם עוני', מכאן ואילך תאכלו לחם מן השמים - המן. כשהגיעו לארץ ישראל, "ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם, לא תחסר כל בה", מכיוון שכבר נימולו ופרעו, לכן: "לא תחסר כל בה", נמשך השפע ממדרגה שלמה.

יש כאן שלוש מדרגות. המצב הנמוך מבטא את חוסר הקדושה, את הפגמים ואז אוכלים "לחם עוני". יוצאים ממצרים, מתקדמים במדרגה וזוכים ללחם מן השמים. וכשבאים לארץ ישראל, זוכים ל"ארץ שלא במסכנת תאכל בה לחם, לא תחזר כל בה".

לכאורה המן יותר טוב מתנובת ארץ ישראל, כי הוא לחם מן השמים. הזוהר לא עונה על כך, אך ספר 'חסד לאברהם' שואל את השאלה הזאת: למה במדבר ירד מן לישראל, וכשישראל עולים במדרגה ובאים לארץ ישראל, לא יורד מן. ומסביר שבמדבר אין קדושה, ולכן בני ישראל לא יכלו לאכול את הפירות והמזון שהיה במדבר, והיה צריך לרדת מן השמים. אבל ארץ ישראל היא ארץ הקודש, הפירות שלה קדושים, והקדושה לא צריכה לרדת באופן מלאכותי, היא מופיעה בתוך הפירות של ארץ ישראל. זה מסביר את דברי הזוהר על "לא במסכנת תאכל בה לחם, לא תחסר כל בה". המזון של ארץ ישראל מכיל את הקדושה שהייתה במן ומסתמא עוד יותר מזה. הנס מופיע בתוך הטבע,

זו המדרגה של ארץ ישראל, שהפירות בעצמם קדושים ולא צריך משהו על טבעי מן השמים.

עבודת ה' בגשמיות

בספר 'אהלי יעקב' מספר, שלרבי מרוז'ין הייתה הנהגה של מלכות, אך בפנימיות היה צנוע. הייתה לו מרכבה עם כמה סוסים, בית מפואר ובגדים יפים כמו למלך. צדיק אחד הקשה על הרבי מרוז'ין: הנהגה כזאת לא מתאימה לצדיקים. ענה הרבי מרוז'ין בהגדה של פסח כתוב: 'חכם מה הוא אומר', ולא 'צדיק מה הוא אומר', והרי ההיפך מרשע זה צדיק, אז למה כתוב 'חכם מה הוא אומר'. ועונה שיש "חכמים המה להרע ולהטיב לא ידעו" (ירמיהו ד, כב) זאת אומרת יש בחינה של צדיקים, שיודעים לעבוד את ה' בייסורים, בלהרע לעצמם, אך לא בדרך טובה כאכילה ושתייה, לא יודעים לקדש את החיים. הרשע שואל: 'מה העבודה הזאת לכם', הוא רואה את עם ישראל יושבים מסביב למדורה וצולים שם את קרבן פסח ורוקדים, ושואל: הרי עובדים את ה', בבית הכנסת, בצומות ובתפילות, מה החגיגה הזאת סביב המדורה עם הצלי, למה אתם עובדים את ה' עם ה'לכם'? 'לכם' זאת אומרת צרכי הגוף, תעבדו את ה' עם עניינים רוחניים. התשובה היא שאדרבה, צריך לעבוד את ה' עם 'לכם', לעבוד את ה' גם באכילה ושתייה, להמשיך את הקדושה אל תוך המציאות.

השיחה נמסרה בשנת התשפ"א

לקבלת שיחה שבועית במייל או בווטסאפ,

שלחו הודעה לכתובת bogrim@yeshiva.org.il, או למספר 0547881227

ניתן לצפות בשיחה באתר ישיבה - www.yeshiva.org.il

השיחה השבועית משודרת בשידור חי במוצאי שבת, כשעה לאחר צאת השבת

ניתן להאזין בשידור חי גם דרך חיוג לטלפון 02-6643149 שלוחה 11

